

Omdat twee van deze soorten nogal eens bij ons in de omgeving worden waargenomen, n.l. Middelste Jager en Geelpootmeeuw, dient daarvan geen beschrijving te worden ingeleverd.

In Noordwijk en omgeving hebben wij in drie jaar, 1989, 1990 en 1991, 35 van de 58 soorten waargenomen. In heel Nederland zijn vanaf 1989 tot 1 juni 1991 ongeveer 17.000 waarnemingen gedaan. Het gaat hierbij dan om ongeveer 60.000 exemplaren, verdeeld over de 58 soorten.

Hieronder een overzicht van de door ons waargenomen soorten met daarbij de aantallen per jaar en in de laatste kolom het gemiddelde aantal dat in Nederland is waargenomen in de jaren 1989 en 1990.

Soort	Gemiddeld in Nederland			
	Jaar en Aantal			1989-1990
	1989	1990	1991	
Kuifaalscholver	-	1	-	59
Ooievaar	2	12	1	695
Krooneend	-	1	-	215
Zwarte Wouw	3	2	1	147
Rode Wouw	1	-	3	199
Grauwe Kiekendief	-	1	-	87
Visarend	3	3	2	319
Roodpootvalk	4	1	-	157
Smelleken	14	19	14	774
Slechtvalk	3	2	1	549
Kraanvogel	1	-	-	6548
Morinelplevier	1	-	2	93
Temmincks Strandloper	-	-	1	368

Grauwe Franjepoot	-	-	1	55
Rosse Franjepoot	-	1	-	32
Middelste Jager	1	21	8	149
Zwartkopmeeuw	3	4	6	423
Vorkstaartmeeuw	-	1	4	55
Grote Burgemeester	3	3	-	44
Geelpootmeeuw	5	11	10	274
Reuzenster	-	1	-	179
Witvleugelster	-	1	-	71
Kleine Alk	-	250	5	1965
Papegaaiduiker	-	5	-	60
Velduil	-	4	3	550
Ijsgors	3	9	6	1100
Duinpieper	-	1	-	80
Rouwkwikstaart	1	12	15	307
Pestvogel	1	2	1	781
Grauwe Klauwier	-	1	-	56
Klapekster	1	2	1	481
Notenkraaker	-	-	2	6
Europese Kanarie	3	-	-	125
Ijsgors	6	19	2	1143
Sneeuwgors	6	-	2	5665

Omdat bij SOVON alle waarnemingen in het bestand worden opgenomen, is het mogelijk dat de getallen in de laatste kolom een vertekend beeld geven. Het aantal exemplaren dat in werkelijkheid waargenomen is zal dan waarschijnlijk ook veel lager liggen. Dit in tegenstelling tot de waarnemingen die gedaan zijn door onze vereniging. Hier zitten geen dubbele meldingen bij.

De Amerikaanse zwaardschede

W.J. Kuiper

Als u regelmatig het strand bezoekt zult u ongetwijfeld weleens grote aantallen "mesheften" opgemerkt hebben. De tot ongeveer 15 cm lange schelpen liggen soms met vele duizenden exemplaren op het strand. De meeste zijn leeg, wanneer ze net aanspoelen zijn er echter ook wel levende dieren bij. Deze zijn soms goed te herkennen doordat ze zich half ingegraven hebben of hier toe pogingen doen.

Vergeleken met "vroeger" zijn de grote aantallen die tegenwoordig regelmatig aanspoelen opvallend. Mesheften en zwaardscheden zijn altijd bekende schelpen van het strand geweest. Van oudsher komen de volgende soorten in Nederland voor:

Messchede (*Solen marginatus*)

Leeft in dieper water. Zeldzaam op het Hollandse strand, minder zeldzaam in Zeeland en de Waddeneilanden. Meestal met een fossiel uiterlijk.

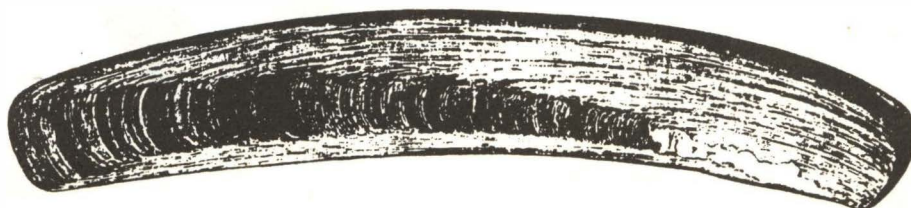

Fig. 1 Amerikaanse Zwaardschede

Fig. 2 Binnenkant klep Grote en Amerikaanse zwaardschede (Naar Bruyne en Boer, 1984)

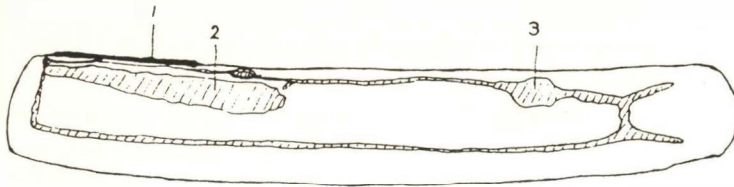

Fig. 2a *Ensis arcuatus* (Jeffreys, 1869)

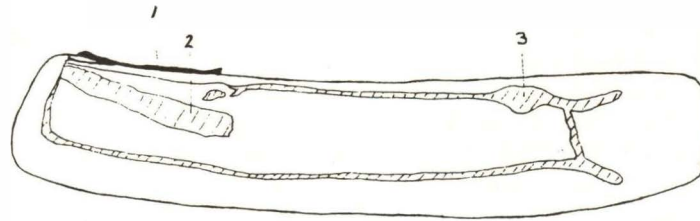

Fig. 2b *Ensis directus* (Conrad, 1843)

- 1 - ligament
- 2 - voorste spierindruksel
- 3 - achterste spierindruksel

Groot tafelmesheft (*Ensis siliqua*)

Leeft in dieper water. Op de waddeneilanden regelmatig, naar het zuiden toe zeer zeldzaam.

Klein tafelmesheft (*Ensis minor*)

Leeft dicht onder de kust, ingegraven in het zand. Algemeen.

Grote zwaardschede (*Ensis arcuatus*)

Leeft van iets onder de laagwaterlijn tot enkele tientallen meters diep, ingegraven in het zand. Algemeen.

Slanke kleine zwaardschede (*Ensis ensis*)

In dieper water, in fijn zand. Weinig op het strand, meestal met fossiel uiterlijk.

Brede kleine zwaardschede (*Ensis phaxoides*)

Van iets beneden de laagwaterlijn tot enkele tientallen meters diep. Algemeen.

Sabelschede (*Phaxas pellucidus*)

In dieper water, ingegraven in fijn zand, modder en schelpgruis. Zeldzaam.

Wanneer we nu ons tegenwoordige strandmateriaal op naam zouden brengen dan blijkt dat dit grotendeels tot een soort behoort die niet in dit genoemde rijtje staat. Het zijn namelijk de schelpen van een dier dat nog niet zolang in de Noordzee leeft: de Amerikaanse zwaardschede (*Ensis directus* of *Ensis americanus*) (figuur 1). De schelpen van deze soort lijken op die van de Grote zwaardschede. Figuur 2 laat de binnenzijde van een klep zien van beide soorten. De verschillen zijn o.a. dat de Amerikaanse zwaardschede wat hoger is, het voorste spierindruksel slechts weinig langer dan het ligament (slotband) is terwijl dat bij de Grote zwaardschede duidelijk langer is, en dat het achterste spierindruksel vlak bij de inbochting van de mantellijn ligt terwijl dat bij de Grote zwaardschede minstens op de eigen lengte van de mantelbocht ligt. Een opvallend veldkenmerk van de Amerikaanse zwaardschede is dat door het drogen van een doublet de schelphelften elkaar gaan kruisen (figuur 3).

In 1979 werd in de Duitse Bocht de aanwezigheid vastgesteld van de Amerikaanse zwaardschede. Dit was de eerste keer in Europa want het is een dier dat langs de oostkust van Noord Amerika leeft. De verklaring voor het hier plotselinge verschijnen is dat larven, die enige

tijd vrij in het water kunnen zweven, met ballastwater in een schip zijn meegekomen. Na lozing van dit water, in de eerste helft van 1978, vonden de larven een geschikt biotoop en breidden zich vanuit Duitsland uit. Door de melding van deze vondst gingen er een aantal mensen op dit dier letten met als gevolg dat we nu het verloop van de kolonisatie van de Noordzee(kusten) deels kennen (figuur 4). In 1981 spoelde de soort massaal aan op de westkust van Sleeswijk-Holstein en in 1982 was ze bekend van Borkum tot Zuid-Jutland. Maar ook uit Nederland werden al snel de eerste vondsten gemeld. Vanaf december 1981 leefde het dier al in het Eems-Dollard estuarium.

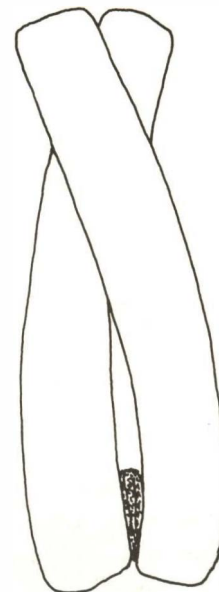

Fig. 3. Ingedroogd doublet (Naar Adema, 1987)

De eerste strandvondsten kwamen van Schiermonnikoog op 1 augustus 1982 en een jaar later lagen er Amerikaanse zwaardscheden op de stranden van Terschelling en Ameland. Tijdens een bodemfauna-onderzoek in de Waddenzee in 1982 en 1983 bleek dat de dieren daar op diverse plaatsen leefden. Voornamelijk de met eb droogvallende platen werden bewoond. In latere jaren werd de soort steeds algemener in de Waddenzee. Dit is nogal opvallend, want geen van onze inheemse soorten kan in het Waddengebied leven.

De eerste vondsten buiten het Waddengebied werden eind 1985 gedaan op het strand van IJmuiden en Zandvoort-Bloemendaal. Door de grootte van de schelpen bleek dat de soort hier in 1984, en mogelijk ook al in 1983, voor de kust leefde. Waarnemingen in Denemarken gaven aan dat de dieren hier vanaf 1982 in het Kattegat voorkomen.

Het is wel duidelijk dat de gebiedsuitbreiding doorging. De eerste vondsten van het Noordwijkse strand zijn, voor zover ik weet, op 12 april 1986 gedaan. Daarna volgden diverse plaatsen langs de Zuidhollandse kust in 1986 en 1987. Zeeland volgde. De eerste Belgische waarnemingen komen uit 1987 en op de Noord-

franse kust spoelden schelpen aan in 1988. Uit Engeland kregen we de eerste melding van een vondst op het strand van North Norfolk in april 1989. In 1990 volgden meer vondsten van deze kust. Nu, in 1992, leeft de soort algemeen langs alle genoemde gebieden.

Geraadpleegde literatuur.

Adema, J.P.H.M., 1987. Een nieuw veldkenmerk van de Amerikaanse zwaardschede? *Het Zeepaard* 47: 92.

Boer, T.W. en R.H. de Bruyne, 1983. De Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* (Conrad, 1843) in Nederland. *Basteria* 47: 154.

Bruyne, R.H. en T.W. de Boer, 1984. De Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* (Conrad, 1843) in Nederland; de opmerkelijke opmars van een immigrant. *Het Zeepaard* 43: 188 - 193.

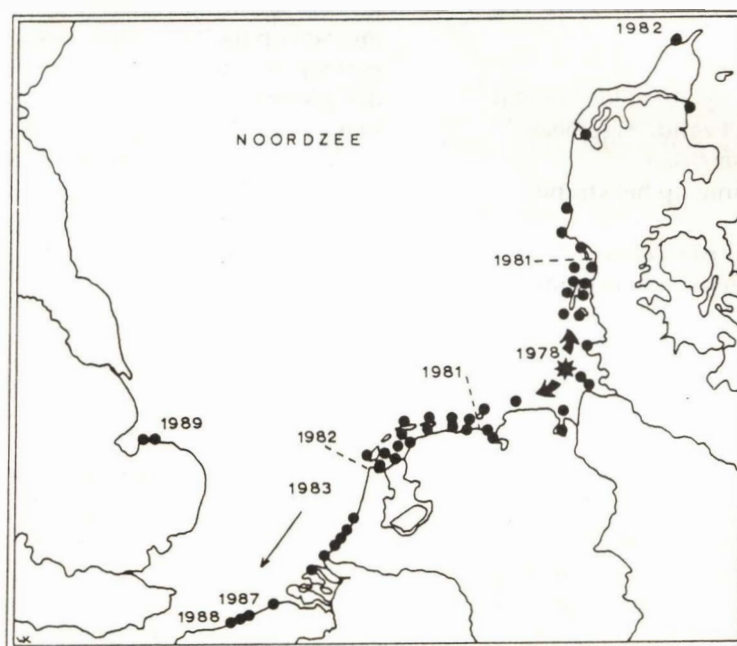
Howlett, D.J., 1990. The arrival in Britain of *Ensis americanus* (Binney). *The Conch. Newsl.* No. 114: 301 - 302.

Otten, B., 1988. De Amerikaanse zwaardschede, *Ensis americanus*. *Het Zeepaard* 48: 148 - 153.

Urk, R.M. van, 1964. The genus *Ensis* in Europa. *Basteria* 28: 13 - 44.

Urk, R.M. van, 1966. Mesheften en Zwaardscheden. SWG - tabel 21. 12 blz.

Fig. 4 Overzicht van de vindplaatsen van de Amerikaanse zwaardschede, ster: eerste waarneming

Boekbespreking

Jelle van Dijk

Ter gelegenheid van het eerste lustrum heeft de afdeling Bollenstreek van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie en de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie (NJJN/JNM) een jubileumboek uitgegeven, getiteld: "De Blonde Ruiter". Tijdens een feestelijke bijeenkomst op 27 maart in Lisse werd het eerste exemplaar overhandigd aan de heer Jonkman, burgemeester van Rijnsburg en voorzitter van het Samenwerkingsver-

band Duin- en Bollenstreek.

De naam van het boek is ontleend aan het tijdschrift van de afdeling. Die naam werd indertijd gekozen omdat er een Blonde Ruiter, een zeldzame dwaalgast uit Noord-Amerika, op een onder water gezet bollenland bij Lisse neerstreek. Het boek (184 pagina's!) geeft een uitstekende indruk van de vele activiteiten die in de afgelopen jaren ondernomen zijn. Het eerste deel van het boek is gevuld met excursieverslagen en verslagen van